

SZAKPOLITIKAI AJÁNLÁSOK

*“Anyukám azt mondta, hogy karácsonykor már otthon leszek...”
(egy gyerek)*

A gyermekvédelmi gondoskodásba került gyerekek mind traumatizáltak, életük megelőző részében többféle veszélyeztetésnek voltak kitéve. A gyermekek kiemeléséhez a szülők problémás viselkedésén túl számtalan olyan társadalmi probléma vezethet, amely túlmutat a gyermekvédelmi ellátórendszeren – ilyen pl. a lakhatási válság, a családon belüli erőszak, a szegénység.

Minden egyes gyerek kiemelése családjából önmagában trauma – a gyermek hirtelen kiszakad addigi megszokott környezetéből, nem érti, miért ő van büntetve. Épp ezért az átlagosnál több és tudatosabb odafigyelést igényelnek. Ehhez képest a gyermekvédelem jelenlegi rendszere az átlagosnál lényegesen rosszabb körülményeket teremt számukra. Alapvetésnek gondoljuk, hogy egy gyermek helyzete a gyermekvédelmi ellátásban nem lehet rosszabb, mint családjában. Megfordítva: egy gyermek kiemelése saját családjából akkor és csak akkor szükséges és az elválasztás traumatikus hatásait figyelembevéve akkor arányos intézkedés, ha a gyermek (és családja) számára a gyermekvédelmi ellátás esélyt jelent a fejlődésre. A gyermekvédelmi ellátásban rendelkezésre álló férőhelyek és szakértelem egyszerre kell rendelkezésre álljon, bármelyik nélkül a kiemelés/beutalás a hátrányok fokozódását, további fejlődési kockázatokat von maga után. Ezzel párhuzamosan elengedhetetlen a szülők támogatása, lehetőség szerinti képessé tévése arra, hogy szülői kompetenciáikban megerősödve ismét ők nevelhessék gyermekeiket.

A 2021-es Európai Bizottság által elfogadott [Gyermekjogi Stratégia](#) célja a gyermekek életminőségének javítása, s hogy a tagállamok valamennyi gyerek számára biztosítsák a szükséges szolgáltatásokhoz való hozzáférést. A Stratégia részét alkotó [Gyermekgarancia Program](#) olyan minimális elvárásokat rögzít, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a gyermekek kitorhessenek a szegénység és társadalmi elszigeteltség köréből. A megfogalmazott célok között szerepel pl. az ingyenes és hatékony hozzáférés a koragyermekkori fejlesztéshez és kapcsolódó ellátásokhoz, ideértve a szállítást, akadálymentesítést, integrációt és szegregáció megszüntetését, szektorközi együttműködések; ingyenes és hozzáférhető egészségügyi ellátást, fejlesztést, szűrést és ezek monitorozását valamint a lakhatás biztosítása hajléktalan gyerekes családok számára.

1. célterület: A gyermekvédelmi intézményrendszer hiányosságainak javítása

*“Nem látlak többet, ugye... ?”
(egy gyerek)*

A traumát átélt gyermekek hatékony és biztonságos befogadását és ellátását szervezeti szinten a gyermekvédelmi szolgáltatók, nézetünk szerint, **traumaérzékeny szervezetként** való működésük révén érhetik el. A traumaérzékeny szervezet azt jelenti, hogy a gyermekvédelmi szolgáltatók szervezeti kultúrájának fókuszában, deklarált és tényleges működésként is, a traumaérzékeny viszonyulás, s az ehhez kapcsolódó módszertanok hangsúlyosak – fenntartótól függetlenül. A szervezet kialakítását (személyi és tárgyi, építési környezetének formálását), alapidokumentumait (különös figyelemmel a szakmai programra) a működési engedélyezés, valamint a különböző szakmai céll ellenőrzések folyamatában úgy érdemes vizsgálni, ellenőrizni és elemezni, hogy alkalmas-e a szervezet a traumát átélt gyermek befogadása, ellátása során biztonságot nyújtani, terápiás hatást gyakorolni, fejlődést elősegíteni. A traumaérzékeny szervezet az ellátott gyermekek, családjaik, valamint az ellátást nyújtók vonatkozásában is megfogalmazza és működteti szervezeti folyamatait, monitorozza hatásait. Az elmúlt években nagyobb figyelem fordult a nevelőszülői hálózat férőhelyeinek bővítése irányába, míg a lakás- és gyermekotthonok helyzetében nem történt fejlesztés. Bár 2013 óta a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyerekek egyre nagyobb aránya került nevelőszülői családokba (2013 óta az arányuk 50%-ról 70%-ra nőtt), a gyerekek 30%-a lakás- és gyermekotthonokban kerül elhelyezésre, ott él tartósan jelenleg is. A gyakori gondozásihely-váltás, költözés további traumatikus hatást jelenthet.

Szükséges az ellátórendszer sokoldalú kapacitásbővítése:

1. **A szakellátásba való bekerülés rendszere és annak elhúzódása sok aggályt vet fel.** A nevelésbe vételi eljárás nagyon hosszadalmas és egy szakértői bizottsághoz kötött, ahová, ha a szülő nem viszi el a gyereket, akkor akár éveken keresztül húzódhat. A nevelésbe vételi eljárás során is jelenjen meg a traumatudatos hozzáállás és időben behatárolt legyen, annak érdekében, hogy a gyermek helyzetét a bizonytalanság ne terhelje tovább.
2. A családból való kiszakadás utáni első helyszínnek traumaérzékenynek kell lennie (ezt a szemléletmódot kell tükröznie a fizikai környezetnek és az ellátórendszerben dolgozó szakemberek attitűdjének is.) Ezért szükség van **traumaérzékeny befogadó otthonok/lakásotthonok kialakítása, traumatudatos ideiglenes nevelőszülők alkalmazására.** A befogadóotthonok és lakásotthonok ars poeticáját is szükséges kialakítani; specifikálni szükséges a feladatukat, kompetenciájukat – befogadó otthonok esetében inkább „vizsgálóotthon”-ról vagy „krízisközpont”-ról kell gondolkodni, lakásotthonok esetében az otthonosság légkörét kell biztosítani, hogy minél inkább családszerű legyen, ahol az ott nevelkedő gyerekek, fiatalok megtapasztalják a biztonságot, kötődést, személyes kapcsolatokat felnőttekkel és kortársaikkal.

3. Az ellátórendszer minden szintjén szükségesség tapasztalható: **nincs elég (és megfelelő minőségű) férőhely** sem a befogadóotthonokban, sem a nevelőszülői hálózatokban, sem a lakás- és gyermekotthonokban, sem az utógondozó otthonokban. A férőhelyek száma a gyermekvédelmi gondoskodásban eleve alacsony, túlterheltek a nevelőszülők és a lakásotthonok is, a fiatalok gyakran az önálló életre felkészületlenül kerülnek ki a rendszerből. Olyan pénzügyi konstrukció kidolgozása lenne szükséges, amely elősegíti a jó minőségű ellátás biztosítását és a férőhelyek számának növelését is. Jelenleg a férőhelyek elégtelen száma automatikusan a gyerekek újbóli traumatizációjához vezet. **A férőhelyek számának bővítése szükséges**, amely azonban csak akkor lehetséges, ha pl. a lakásotthonok finanszírozása megváltozik, a férőhelyek állami támogatása reális költségtervekre támaszkodik – csak így lehetséges a férőhelyek bővítése. A befogadó otthonok jelenlegi alacsony kapacitása és az ideiglenes befogadó nevelőszülői férőhelyek teljes hiánya tovább terheli a teljes ellátórendszert és minden területen a túlterheltséget és a kiégés kockázatát növeli.
4. Szükséges a **speciális és a különleges valamint kettős szükségletű gyermekeket** ellátó nevelőszülők számának növelése, az ilyen gyerekek integrációjának elősegítése, az ehhez kapcsolódó plusz finanszírozás biztosítása. A gyerekek sokszor férőhely, ellátóhely hiányában a szükségletüknek nem megfelelő gondozási helyen élnek, aminek következtében a személyiségállapotuk folyamatosan és súlyosan romlik.
5. A tágon értelmezett ellátórendszer részét képezik a gyermekpszichiátriai, pszichoterápiás ellátások is. A gyermekpszichiátriai kapacitás nagyon alacsony országos szinten. Szükséges elérhető, szakmailag színvonalas rehabilitációs szolgáltatás megteremtése a traumát átélt és már szakellátásban élő gyermekek számára. **Fenntartható módon kell bővíteni a traumát átélt gyermekek speciális szükségleteire reagáló ellátás kereteit a helyi állami és civil szolgáltatók bevonásával.** Szükséges klinikai szakpszichológusok bevonása a gyermekotthonok, lakásotthonok munkájába, magas színvonalú, alternatív (pl. élménypedagógia, állatasszisztált terápia) szolgáltatások elérhetővé tétele.

Szükséges a traumaérzékeny szemlélet megjelenítése a szakmai protokollokban, módszertani útmutatókban:

6. Szükséges a **meglévő protokollok traumatudatos szemléletűvé alakítása, illetve új, különböző intézmények között is egységes protokollok kidolgozása**: a családból való kikerüléskor, szakellátásba kerüléskor, szakellátásból való kikerüléskor, gondozási hely váltáskor (átgondozási értekezletek, esetmegbeszélések, a közösségben maradó gyerekek és fiataloknak történő segítségnyújtás), szökés esetén teendők.
7. A legtöbb gyerek, aki bekerül a gyermekvédelmi ellátásban, óvodát, iskolát is vált. Az óvodák, iskolák gyakran nem felkészültek az ilyen gyerekek fogadására, ezzel további kockázatot, nehézségeket jelentenek a gyerekek számára. **Szükséges, hogy az iskolarendszer is felkészültté váljon ezen gyerekek fogadására**, speciális képzésben vegyenek részt és készüljön egy protokoll a gyermekvédelmi rendszerben eláttott gyerekek befogadására.

8. Szükséges a **gyermekvédelmi protokollok** finomítása: – pl. [„A gyermekvédelmi szakellátást nyújtó intézményekben, nevelőszülői hálózatokban és a javítóintézetekben ellátott gyermekek és fiatal felnőttek bántalmazási eseteinek kivizsgálására és kezelésére vonatkozó intézményi, fenntartói és ágazati módszertan”](#)-nak ki kell terjednie a nevelőszülő, nevelő, gyermekfelügyelő támogatására és informálására, a bántalmazás megelőzésére is.
9. A nevelőszülői háztartásokban – **működési engedély** megadása és a **nevelőszülők felkészítése** során biztonsági elemek beépítése szükséges a családokba bekerülő gyerekek biztonságérzetének erősítésére és a magányuk enyhítése érdekében, illetve, hogy a rájuk bízott gyerekek és fiatalok számára minőségi gondoskodást, egyéni figyelmet tudjanak biztosítani. Ezzel párhuzamosan **minőségi munkafeltételeket** kell teremteni a családokat támogató segítő szakemberek számára is: jelenleg sokkal több család/gyerek jut egy segítőre, mint amennyit valóban képes jó minőségben ellátni. Csökkenteni kell az adminisztratív terhelésüket is.
10. **A gyermekvédelmi szakellátás esélyteremtő szerepének javítása** szükséges: **gyerekek/fiatalok részvételének erősítése** gondozási hely váltás, illetve lakásotthonba kerülés esetén. Olyan protokoll kidolgozására van szükség, amely biztosítja, hogy a gyerekeknek, fiataloknak valódi döntési joga és lehetősége legyen beleszólni az életüket nagyban befolyásoló események alakulásába.
11. A **vérszerinti szülők intenzív támogatása** szükséges: szakellátásba került gyermekek szüleinek támogatása a gyermekkel való együttélés érdekében nagyon fontos – hazagondozás is csak megfelelő segítségnyújtás, átlátható feltételek megléte esetén lehetséges.
12. A **0-3 év kor közötti gyerekek traumatizálódására** jóval nagyobb hangsúlyt kell fektetni, tekintettel arra, hogy a korai gyermekkorban hosszan tartó érzelmi traumák, valamint az együttérző, szeretetteljes gondoskodás hiánya életre szóló károsodást okoz.
13. Külön figyelmet kell szentelni azoknak a gyermekeknek, akik **12 éves koruk felett** kerülnek a gyermekvédelmi szakellátásba, és nehezen integrálhatóak egy új iskolába, új lakóközösségbe.
14. A **rendszerabúzus megszüntetése**: a gyerek szükségleteit figyelmen kívül hagyó gyermekvédelmi beavatkozásokat fel kell számolni, az intézményrendszer és az eljárások átalakítására van szükség úgy, hogy az jobban figyelembe vegye az érintett gyerekek/szülők/szakemberek jogait, érdekét, szükségletét.

2. célterület: A gyermekvédelemben dolgozókkal kapcsolatos ajánlások

*“- Miért mondod, hogy okos vagyok?
- Mert szerintem okos vagy.
- Mások szerint nem vagyok az.”
(egy gyerek és egy szakember párbeszéde)*

A lakás- és gyermekotthonok helyzetét az elmúlt években egyre fokozódó mértékben a magas fluktuáció, a nagyon alacsony bérek, a munkatársak alacsony iskolázottsága és az állandó munkaerőhiány jellemezte.

Az alacsony bérek és a nagyon megterhelő munka oda vezet, hogy egyre nehezebb a távozó munkaerőt pótolni, egyre alacsonyabbak a felvételi kritériumok az új munkavállalók esetében. A COVID helyzet alatt ez a probléma még súlyosabb lett. Egy gyermekfelügyelő bére, amiért hosszú műszakokat és hétvégéket tölt a gondoskodásban élő gyerekekkel, átlagosan nettó 140 000 Ft körül van ([KSH](#)). Ezért a fizetésért felel 10-12 gyerek jóllétéért és közben végzi a háztartási feladatokat és adminisztrációt is, valamint nem biztosított, hogy egyszerre legalább 2 fő legyen jelen a gyerekekkel a kritikus időszakokban.

Bár a nevelőcsaládokban elhelyezett gyerekek száma növekedett, a nevelőszülői hálózatban sem könnyű a helyzet. Többek között azért, mert bár nőtt a nevelőszülői családban nevelkedő gyerekek száma, de a nevelőszülők száma érdemben nem változott. Tehát az egy nevelőszülőre jutó gyerekek száma nőtt. A megnövekedett gyermeklétszám növeli az érzelmi terheket és a kiégés veszélyét.

1. Egy traumatizált gyerek befogadása, gondozása, nevelése szakértelmet igényel a nap 24 órájában. Ezt a munkát stabil, jól képzett és elegendő számú munkaerővel lehet megvalósítani. A lakás- és gyermekotthonokban **jelentős mértékben növelni kell a béreket** és a jelenleginél **sokkal komolyabb kiválasztási feltételekkel kell felvenni a munkatársakat** (nevelőket és gyermekfelügyelőket). A rendszerbe kerülő szakemberek emberi, szakmai és pszichológiai alkalmasságának vizsgálata a minőségi ellátás feltétele lenne. Úgy gondoljuk, a gyermekek szakszerű ellátása és jól léte nem értelmezhető az őket ellátó felnőtt munkatársak szakértelme és jól léte nélkül. A traumát átélt gyermekek fejlődése az értük felelősséget vállaló ellátóktól függ, e feladatra való alkalmasságot vizsgálni, mérni kell. A feladatot ellátó felnőttet pedig támogatni, értékelní és megbecsülni szükséges.
2. **Szükséges növelni a lakásotthonokban a munkatársi létszámot:** minimum lehetővé kell tenni, hogy kritikus időszakokban (délután, hétvégén, iskolai szünetekben) legalább 2 munkatárs legyen jelen egy 12 fős gyerekcsoport mellett, a fennmaradó időben is biztosítani kell nemcsak a folyamatos felügyeletet, hanem kalkulálni kell a heti rendszerességű team-megbeszéléseket, átadásokat és szabadságokat is. A szakmai létszámminimumra vonatkozó jogszabályi előírások módosítása szükséges.

3. Külön figyelmet kell fordítani a befogadó otthonokra, ahova a családjukból frissen kikerült és a gondozási helyváltásra váró gyerekek kerülnek. Az elválasztás élő traumájának oldása azonnali beavatkozásokat, folyamatos figyelmet igényel. Mivel itt változó a gyerekösszetétel, érzelmileg megviselt gyerekek vannak, egy átlagos lakásotthonnál **magasabb létszám** szükséges a gyerekek biztonságérzetének megteremtésére, és a feladatok ellátására. Szükséges a befogadó otthonokban dolgozók **traumával kapcsolatos érzékenyítése**, képzése az adaptációs időszak zavartalanságának biztosítása érdekében. A befogadó otthonokban dolgozók bérezésére a speciális otthonokban dolgozók bérezésére (pótlékaira) vonatkozó előírások bevezetését ajánljuk.
4. Szükséges mind a lakásotthonokban, mind a befogadóotthonokban dolgozó szakemberek, továbbá a gyámok **rendszeres szupervíziójának biztosítása** a kiégés, túlterhelés elkerülése érdekében.
5. A szociális ágazatban dolgozók elismerése és az **életpálya-modell** megalkotása rendkívül fontos, stratégiai jelentőségű a szociális terület számára. Lényeges, hogy érezhetően magasabb szinten megbecsüljék a szakembereket, akik kitartanak, elkötelezettek, és óriási tapasztalati tőkét hordoznak a szociális pályán. Az életpálya-modell célja az ágazatban dolgozók számára kiegyensúlyozott, kiszámítható, és a minőséget elismerő rendszer létrehozása.
6. Szükséges a **gyermekvédelem szereplőivel kapcsolatos elvárások (pl. iskolai végzettség, képzések) átgondolása** is: jelenleg a gyerekekkel közvetlenül dolgozó szakemberek nagy részének elegendő egy OKJ-s oklevél a pozíció betöltéséhez. Magasabb szintű vezetők esetében előírás csak a felsőfokú végzettség, és még a felsőfokú szociális, pedagógiai vagy mentálhigiénés szakképzésnek sem része a traumaérzékeny szemléletmód elsajátítása.
7. Szükséges a kötelező **továbbképzési rendszer nyomon követése**, felülvizsgálata: a traumatudatos szemléletmód elsajátításának kötelezővé tétele a munkakörhöz kötött továbbképzési rendszerben a már meglévő munkatársaknak, valamint az orientáció (munkára felkészítő képzés) részévé tétele a gyermekvédelmi rendszer új belépői számára. Továbbá szükséges a gyermekvédelmi jelzőrendszer társszakmaiban dolgozó szakemberek képzése, érzékenyítése is: vegyes csoportokban, helyi szinten. A fentiek elengedhetetlen alapfeltétele a képzéseken való **részvétel pénzügyi alapjainak megteremtése**.
8. A gyermekvédelemben dolgozó szakemberek, munkatársak rengeteg tapasztalattal rendelkeznek a traumát átélt gyerekek nevelésével kapcsolatban. Szükséges ennek a tudásnak a becsatornázása a képzésbe, és indokolt, hogy a **döntéshozók is részt vegyenek olyan fórumokon, ahol közvetlen tapasztalatot szerezhetnek a gyermekvédelemben dolgozók mindennapi tapasztalatairól és a bevált jó gyakorlatokról**. A gyermekvédelemben dolgozó vezetők feladata ennek a tudásnak és tapasztalatnak a becsatornázása a döntéshozói körökbe.

3. célterület: Felsőoktatással kapcsolatos ajánlások

*“Minek tanuljak? Bárki rám néz, egyből azt látja, hogy cigány vagyok, semmi esélyem”
(egy gyerek)*

1. Szükséges, hogy a **trauma fogalma, valamint egy önismereti blokk** is kerüljön bele a releváns egyetemi **alapképzések mintantantervébe** – ne csak pszichológiai tárgyak keretében.
2. A gyermekvédelem tágran értelmezett szereplői (a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer szereplői), és a pedagógus végzettségű gyermekvédelmi szakemberek traumatudatos képzése elengedhetetlen.
3. Szükséges a **szakmaközi együttműködés koncepciójának beépítése a képzési rendszerbe**: a gyermekvédelmi rendszerbe került gyerekek mind kiszolgáltatott társadalmi helyzetből és traumatizált állapotban kerülnek be. Fontos, hogy a velük foglalkozó szociális szakemberek legyenek érzékenyek a gyerekek traumáira, a pszichológusok pedig legyenek társadalmilag érzékenyek.
4. A traumatizált gyerekek kezelése pszichológiai szakértelmet kíván. Jelen pillanatban a gyermekvédelem területe nem vonzó a pszichológusok számára részben az alacsony bérek, részben a szakma alacsony presztízse miatt. Holott itt lenne a pszichológusokra a legnagyobb szükség. **Szükséges lenne megteremteni annak feltételeit, hogy a klinikai pszichológus szakképzésben a gyermekvédelem területén végzett munka elfogadott legyen.**

4. célterület: **Fiatalok véleményének figyelembe vétele**

*“Apukám börtönben van. Bántott minket. Az biztos rossz, ha börtönben van miatta, nem?”
(egy gyerek)*

Projektjeinkben és a mindennapi gyakorlatunkban is egyre hatékonyabban vonjuk be a fiatalokat. Ez minden esetben értékes és új információkat, meglátásokat eredményez. A traumaérzékenység terjesztése területén is fontos a fiatalok érdemi bevonása, véleményük figyelembevétele a gyakorlat fejlesztése érdekében. Ez hozzájárul mind a gyermekvédelmi gyakorlat fejlesztéséhez, a munkatársak érzékenyítéséhez és elsősorban ahhoz, hogy a fiatalok aktív szereplői legyen saját életük alakításának.

1. Szükséges a gyerekek érdemi és koruknak megfelelő tájékoztatása sorsuk alakításának kérdéseiben, testvéreik, sorstársaik életének alakításában, az ő érdekeikben működő programok alakításában.
2. A gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedett fiatalok rendelkeznek olyan tapasztalattal, amit csak ők tudnak közvetíteni, megfogalmazni.
3. A fiatalok bevonása során szükséges megteremteni azt a biztonságos teret, amiben ők valóban megfogalmazhatják véleményüket, a munkatársak feladata segíteni azt, hogy ezek a vélemények megfelelő csatornákon keresztül jussanak el a különböző döntéshozói szintekre.

5. célterület: **A gyermekvédelem társadalmi környezetének megváltoztatása**

*"Az apukám is börtönben van, a tesóm is. Gondolom én is ott leszek."
(egy gyerek)*

A gyermekek kiemeléséhez számtalan olyan társadalmi probléma vezethet, amely túlmutat a gyermekvédelmi ellátórendszeren – ilyen pl. a lakhatási válság, a szegénység, a családon belüli erőszak. Felmérések (pl. [egy 2017-es ombudsmani jelentés](#)) bizonyítják, hogy a gyermekvédelembe a gyerekek 30%-a a szülei megoldatlan lakáshelyzete miatt kerül be. A gyermekvédelmi rendszerbe a gyerekek túlnyomó többsége (több, mint 90%-a) valamilyen szegénységgel szorosan összefüggő ok miatt kerül be. Nem nehéz belátni, hogy egy szülő számára mekkora stresszt jelent, ha gyermekét nem tudja megetetni, a lakhatását nem tudja megoldani. Ez a stressz könnyen alakít ki olyan viselkedési formákat, amelyek aztán a kiemeléshez vezetnek (szenvedélybetegségek, depresszió, elhanyagolás, rossz higiénés körülmények).

1. Szükséges bővíteni a szociális bérlakások rendszerét, olyan együttműködéseket kialakítani, ami a gyermekvédelmi beavatkozásokon túl a lakhatás kérdésben is megoldást jelent.
2. Komoly erőfeszítéseket szükséges tenni az oktatási rendszer egyenlőtlenségeinek csökkentésére, különös figyelmet fordítva a szegénységben élő gyerekek minőségi oktatására, szülei bevonásával, a szülők számára is szolgáltatva.
3. Csökkenteni szükséges a mentális és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés földrajzi egyenlőtlenségeit, többek között mobil szolgálatok kialakításával, annak pályázatokkal való ösztönzésével.
4. Mintaprogramok kialakításával példát mutatni olyan szektorközi együttműködésekre az önkormányzatok, egészségügyi, oktatási és gyermekvédelem területén, melyek célja a családok megerősítése, a gyerekek családból való kiemelése és a gyerekek hazagondozása vér szerinti szüleikhez.

A gyermekvédelem szereplői önmagukban nem képesek megoldani azokat a szélesebb körű társadalmi problémákat, melyek több szektor felelősségi köréhez tartoznak. A szektorok közötti gondolkodás hiánya pedig a gyerekek családból való kiemeléséhez vezet, ami drága és újabb kockázatokat és problémákat szül.